

Bosgors *Emberiza rustica* in Nederland: determinatie en voorkomen

Rustic Bunting *Emberiza rustica* in the Netherlands: identification and occurrence

JOKE (J. E.) WINKELMAN

De Bosgors *Emberiza rustica* is broedvogel van het boreale gebied en heeft een verspreiding van Fenno-Scandinavië oostwaarts tot Kamchatka (Oost-Siberië). Het broedgebied breidt zich de laatste eeuw naar het westen uit. De overwinteringsgebieden liggen hoofdzakelijk in de koude en gematigde streken van Oost-Azië en voor een klein deel in Turkestan (Witherby 1952, Voous 1960). In Nederland wordt de Bosgors beschouwd als een dwaalgast: *Avifauna van Nederland* (1970) vermeldt vier vondsten en twee waarnemingen uit de periode 1900-68 en twee vondsten van vóór 1900. Hierna werden nog acht waarnemingen en zes ringvangsten bekend (Scharringa & Osieck 1980, archief CDNA).

Om tot een uitspraak omtrent het voorkomen van deze soort in Nederland te komen werden alle in Nederland tot 1981 bij de CDNA bekende gevallen, voorzover balgen, beschrijvingen en/of fotomateriaal aanwezig waren, aan een kritisch onderzoek onderworpen. Aanleiding voor deze revisie waren een vangst van een Bosgors in 1976 en een studie omtrent determinatie van Bosgors en enige soorten waarmee in het verleden verwarring heeft plaatsgevonden. Van beide wordt eerst verslag gedaan teneinde determinatie en beoordeling te vergemakkelijken.

Waarneming

Op 24 september 1976 werd in het Groene Glop, Schiermonnikoog (F) in de vaste mistnetopstelling van de Vrije Universiteit (Amsterdam) door A. J. Klarenberg en JEW een Bosgors gevangen en geringd met ring Arnhem S 989 139. Medewaarnemers waren A. B. van den Berg, K. J. Eigenhuis, E. Nieboer en C. N. de Vries. De vogel werd op 27 september 1976 nogmaals in deze opstelling gevangen door E. R. Osieck en JEW. Tijdens beide vangsten werd de volgende beschrijving gemaakt (figuur 1):

Kop met zeer brede, licht geelbruine, opvallende oogstreep. Wangen lichtbruin, naar onder en achter toe donkerder en overgaand in een kastanjebruine nekvlek. Baardstreep donkerbruin, vlekkerig. Duidelijk licht gekleurde streep tus-

sen wangen en baardstreep, kleur als van oogstreep. Keelveren heel lichtgeel. Bovenzijde kop met een niet scherp afgescheiden, vage, licht geelbruine kruinstreep; voorts bruin en zwart gestreept. Achterhoofd lichtgeel, met aan weerszijden een donkere bruine vlek, welke overgaat in de kastanjebruine nekvlek.

Bovenzijde warm lichtbruin; veren met een zwartbruin centrum dat werd begrensd door respectievelijk een kastanjebruine en een lichtbruine rand. Stuitveren kastanjebruin, begrensd door een smal, licht veerrandje.

Onderzijde licht bruineel op borst, overgaand in witte buik; borst met kastanjebruine strepen, niet duidelijk van onderzijde afgescheiden; flanken geelbruin met overlangse kastanjebruine strepen.

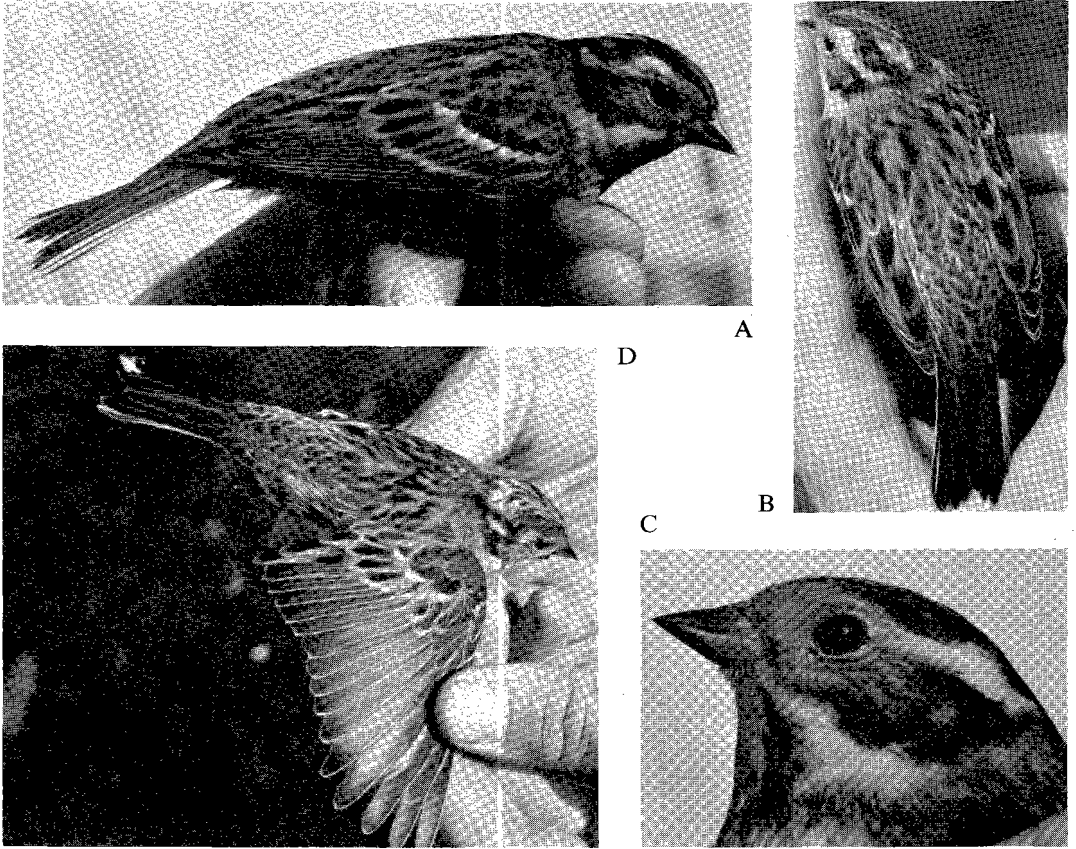
Vleugels en staart. Grote en kleine slagpennen bruin. Binnenste kleine slagpennen zwart, licht kastanjebruin gerand; de rand vertoont halverwege een inbochtning naar binnen toe. Schouderveren kastanjebruin met licht geelbruine rand en zwarte schachtstreep, welke niet tot de top doorloopt. Middelste vleugeldekveren zwart, wit getopt en met iets gelige rand, uitlopend naar de rand van de buitenvlag. Grote vleugeldekveren als middelste vleugeldekveren, maar buitenvlag licht geelbruin. Kleine vleugeldekveren kastanjebruin. Okselveren grijswit. Staartpennen bruin; de twee buitenste met veel wit op buitenvlag.

Snavel. Bovenrand bovensnavel iets ingedeukt.

Maten (mm). Vleugel 75 (bij maximale strekking); staart 58.5; snavel 11.2; snavelhoogte 6.1; tarsus 17.4; vleugelformule $4 > 3 (0.5 \text{ mm}) > 5 (1) > 2 (1.5) > 6 (5) > 7 (10.5) > 8 (13) > 9 (15)$. Gewicht en vetgraad (systeem Busse & Kania 1970) op 24.9 (11.15 u) resp. 18.1 g en 1; op 27.9 (12.30 u) 18.6 en 3.

Rui en slijt. Onderzijde lichaam lichte rui; geen slijtage slag- of staartpennen; toppen buitenste staartpennen tamelijk spits, hetgeen wijst op een eerste-winter kleed (Svensson 1975a).

Vóór de vangst vielen met het blote oog bij de toen in een boom gezeten vogel (afstand c. 10 m) de kastanjebruine „geschubde” stuit en vrij

Figuur 1. Bosgors ringvangst 24 september 1976, Schiermonnikoog (*Joke Winkelman*). (B) Let op de lichte achterhoofdsplek, de ver naar achteren doorlopende oogstreep, de nekband, de gestreepte rug en de geschubde stuit. (C) Let op de vier versmalde buitenvlaggen van de grote slagpennen. (D) Let op de iets ingedeukte bovensnavel.

Emberiza rustica trapped 24 September 1976, Schiermonnikoog. (B) Note the light spot in centre of nape, long eyestripe, neck collar, striped back and scaly rump. (C) Note the four emarginations of the primaries. (D) Note the slightly concave upper mandible.

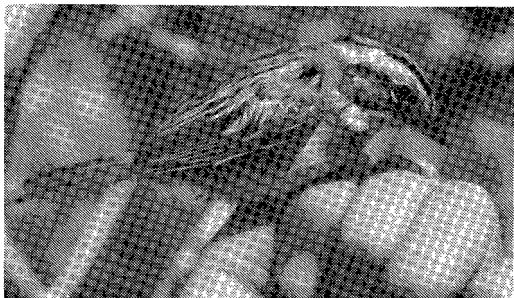
Figuur 2. Rietgors ♀, juni 1960. Reeuwijkse Plassen (*K. Visser*). *Emberiza schoeniclus*.

Figuur 3. Rietgors ♀, eind augustus 1975, Schiermonnikoog (Joke Winkelman). *Emberiza schoeniclus*.

Figuur 4. Dwerggors, 16 september 1976, Vlieland (K. Terpstra). *Emberiza pusilla*.

Figuur 5. *Zonotrichia capensis insularis*, 25 april 1979, Piedra Mulima, Curaçao (Joke Winkelman). Rufous-collared Sparrow.

spitse snavel op alsmede oogstreep en vrij lichte kop. In de hand was bovendien de kastanjebruine nekvlek zeer opvallend. Vóór de vangst en tijdens het loslaten werd een scherp, hard en kort „tiek” gehoord, soms enige malen achtereen; bij het loslaten werd eveneens „tjiet” gehoord, sterk gelijkend op de roep van de Zanglijster *Turdus philomelos*.

Determinatie

In Nederland zijn verwarringen van Bosgors bekend met Dwerggors *Emberiza pusilla* (vondst oktober 1874) en Grijze Gors *E. cia* (vondst ok-

tober 1888) (beide Eykman *et al.* 1937), Rietgors *E. schoeniclus* en IJsgors *Calcarius lapponicus* (beide archief CDNA) en *Zonotrichia capensis* (verder *capensis* genoemd), een Amerikaanse gors die in onze streken als kooivogel gehouden wordt (archief CDNA, *Limosa* 53: 32). Foute determinatie betreffen vooral ♀-en eerste-winter kleed met name van Rietgors.

Aandacht zal nu besteed worden aan verschillen in ♀- en winterkleden van Bosgors en aan een aantal overeenkomsten en verschillen in ♀-en winterkleden van Bosgors, Dwerggors, Rietgors, Witkopgors *Emberiza leucocephalos*, IJsgors en *capensis* teneinde determinatie en beoordeling te vergemakkelijken. Witkopgors is eveneens hierin betrokken omdat met name eerste winter, maar ook ♀-kleden een aantal belangrijke kenmerken met *E. rustica* gemeen kunnen hebben. De Grijze Gors is verder achterwege gelaten omdat deze soort zich in alle kleden gemakkelijk van de bovengenoemde soorten onderscheidt door een oranjebruine tot kaneelkleurige (adult) of roodachtige (onvolwassen) onderzijde (Hollom 1960, Bruun 1970). Voor een beschouwing over de determinatie van de Grijze Gors wordt verwezen naar Oreel (1972). Mannetje-zomerkleden zijn niet in de vergelijking betrokken omdat deze gemakkelijk herkenbaar zijn. Behalve literatuurgegevens (*capensis*: Bond 1974, Meyer de Schauensee & Phelps 1978, Ridgway 1901; overige soorten: Bruun 1970, Dement'ev & Gladkov 1954, Heinzel *et al.* 1974, Hollom 1968, Peterson *et al.* 1965, Svensson 1975a, 1975b, Wallace 1980, Witherby *et al.* 1952) is ook balgmateriaal van genoemde soorten geraadpleegd. Deze balgen waren afkomstig uit het Zoölogisch Museum, Amsterdam (ZMA) en uit het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden (RMNH).

De belangrijkste overeenkomsten en verschillen van ♀- en winterkleden van Bosgors, Dwerggors, Rietgors, Witkopgors, IJsgors en *capensis* staan samengevat in tabel 1. Een nadere toelichting van de tabel is gegeven in de opmerkingen onder de tabel.

Vrouwtjes- en winterkleden van Bosgors kenmerken zich door een warmbruine bovenzijde, een geelwitte (gele) vlek op het achterhoofd met aan weerszijden een donkere vlek, een roodbruine nekvlek, een kastanjebruine stuit met lichte veerranden (geschubd), een witte (bij onvolwassen ex. soms gelige) onderzijde met een (grove) kastanjebruine streping op borst (borstband) en flanken en kastanjebruine kleine vleugeldekveren. Deze kenmerken bleken bij balgen van ♂-eerstejaars en bij ♀- en ♂-adult steeds aanwezig. Een enkele balg vertoonde een onuitgesproken kleed: slechts sporen van een (kastanje)bruine borst- en nekvlek en flankstreping

Tabel 1. Determinatie van vrouwtjes- en winterkleden van Bosgors en vijf overeenkomstige soorten. *Identification of female- and winterplumage of Rustic Bunting and five similar species.*

	Bosgors	Dwerggors	Rietgors	Witkopgors	Ijsgors	<i>Zonotrichia capensis</i>
(1) oogstreep ¹	duidelijk	duidelijk	onduidelijk	♀ + ♂ --	+	-
(2) oogring	-	prominent, licht	onduidelijk, licht	-	-	-
(3) baardstreep ²	vlekkerig, soms vaag; zwart-donkerbruin	duidelijk, zwart	zeer duidelijk, donkerbruin-zwart	-	soms vaag	-
(4) stuit ³	kastanjebruin, met lichte veerranden	(grijs)bruin-kastanjebruin, vaag gestreept	grijsbruin, ≈ ongestreept	kastanjebruin, met lichte veerranden	zwart en kastanjebruin gestreept	grijsbruin-grijsgroen, ongestreept
(5) buik en flanken	wit	grijsachtig wit	wit-isabelkleurig	wit	witachtig-crème	vuilwit-grijs
(6) flankstrepen ⁴	grof, kastanjebruin	fijn, zwart	lang, vrij smal, donkerbruin-(roodbruin)	grof, kastanjebruin	zwart en kastanjebruin	-
(7) borstband ^{4,5}	grove strepen, kastanjebruin	fijne strepen, zwart	lange, vrij smalle strepen, donkerbruin-(roodbruin)	grove strepen, kastanjebruin-zwart	streepjes vaag - afwezig zwartbruin	(onderbroken) zwart aan weerszijden kastanjebruin
(8) kleine vleugeldekveren ⁶	kastanjebruin	bruin	kastanjebruin	bruin	zwartbruin	grijsbruin
(9) wit aan staartpennen	+	+	+	+	+	-
(10) snavel	puntig; boven-snavel recht-iets concaaf	puntig; boven-snavel recht-iets concaaf	dik; boven-snavel iets convex	groot, plomp; ondersnavel convex	kegelvormig; bovensnavel ± recht	dik, bol; boven- en ondersnavel convex
(11) geluid	tik, tiek, tsip, tjiet	tik, tzik, tsip <i>niet: tsew</i>	tseep, ching, chew <i>niet: tik</i>	tink, twink, twitup	tickitick, teu	zachte triller?
(12) opzetten kruinveren ⁷	+	+?	-	-	-	+
(13) staartwippen	-	+	+	-	-	-

¹⁾ Samenvattend wordt in de literatuur de indruk gewekt, dat bij Rietgors sprake is van een minder duidelijke, tot voor het oog (tot snavel?) doorlopende oogstreep, terwijl deze bij Bosgors duidelijk zou zijn en boven en achter maar niet tot voor het oog zou lopen. Fotomateriaal (zie figuur 1 en *Vår Fågelvärld* 34: 180) en beschrijvingen geven echter de indruk, dat bij Bosgors de lichte streep achter het oog altijd duidelijk en breed is, boven het oog meestal duidelijk en voor het oog meestal vaag, smaller en bruiner is, terwijl inderdaad nooit de snavel bereikt wordt.

²⁾ Bij Bosgors uitlopend in dun streepje dat net of net niet tot (in een enkel geval slechts tot halverwege) de snavelbasis reikt (39 balgen: 24 niet en 15 wel tot snavel reikend). Bij Bosgors nooit zo opvallend als bij Rietgors.

³⁾ Soms waren bij Bos- en Witkopgors de gele veerranden van de stuit zo uitgebreid dat op afstand het kastanjebruin zou kunnen vervagen. In het voorjaar (zomer) zijn de stuitveren soms erg gesleten; de gele veerranden zijn nagenoeg verdwenen en de totaal-indruk is (vaal)bruin in plaats van kastanjebruin.

⁴⁾ In één geval gaf de onderzijde van een ♀-adult Rietgors (collectie ZMA, nr 5501) aanleiding tot verwarring met het in tekst genoemde vage kleed van Bosgors (♀ eerste-winter?): de smalle, fijn gestreepte, roodbruin getinte borstband en de roodbruin/bruin gestreepte flanken doen denken aan de onderzijde van het vage kleed van Bosgors.

⁵⁾ Bij Bosgors geeft deze evenals bij *capensis* over het algemeen het idee van een (smalle) „kraag”, terwijl bij de andere soorten deze vaak meer naar de buik toe is uitgebreid en een brede overgang naar de flanken kan vertonen. Bij *capensis* is afhankelijk van de ondersoort sprake van een gesloten tot onderbroken zwarte borstband, welke in de nek overgaat in de iets op de borst uitlopende roodbruine nekband.

⁶⁾ De kleine vleugeldekveren zijn in het veld niet altijd even zichtbaar, zeker niet bij een zittende vogel met gevouwen vleugel. Bovendien is het kastanjebruin in de vleugel niet beperkt tot de kleine vleugeldekveren van Bos- en Rietgors: Rietgors heeft eveneens warmbruine tot kastanjebruin middelste en grote vleugeldekveren en ook zijn de buitenvlaggen van de grote en kleine slagpennen kastanjebruin. Voorts vinden we deze kleur in de grote vleugeldekveren van Witkop- en Ijsgors alsmede in de buitenvlaggen van de kleine slagpennen van Dwerggors.

⁷⁾ Het „kuijfe opzetten” wordt in veldgidsen aan Bosgors en *capensis* (en ♂ Rietgors bij de balts) toegeschreven; in Svensson 1975b: 313-314 staan echter een viertal foto's van Dwerggors, waarvan drie (van twee verschillende exemplaren?) duidelijk opgezette kruinveren tonen, zodat dit kenmerk mogelijk ook aan Dwerggors toegeschreven kan worden.

terwijl de toch zo karakteristieke centrale gele achterhoofdsvlak met de twee donkere vlekken aan weerszijden nauwelijks of niet aanwezig waren. De nog aanwezige streping op borst en flanken was dan in tegenstelling tot het normale grove patroon fijn gestreept. Voor zover het geslacht van deze balgen bekend was betroffen het ♀-exemplaren. Mogelijk zijn dit eerstejaars vogels. In ieder geval betreffen het exemplaren die bij determinatie in het veld en bij beoordeling van waarnemingen problemen kunnen opleveren. Over het algemeen vertoonde ♂-adult het meest uitgesproken kleed. Bij beide geslachten kunnen stuit en kleine vleugeldekveren iets bruiner getint zijn dan flankstrepen en borstband, terwijl flanken en borstband bij ♂♂ wat roest-roder getint zijn dan bij ♀♀ (en eerste-winter vogels?). Bij deze laatsten kan zelfs sprake zijn van een bruine borst- en nekband. Adulte vogels verkrijgen het winterkleed door middel van een complete rui welke plaatsvindt van eind juli tot midden september. In het voorjaar vindt een gedeeltelijke rui plaats (Svensson 1975a, Witherby 1952). Volgens Witherby *et al.* (1952) zou dan sprake zijn van een volledige kopruï; een twaalf-tal voorjaarsbalgen (RMNH) gaven echter de indruk dat het zomerpatroon van de kop niet door volledige rui, maar veel eerder door slijtage van de oude veren tot stand komt, zoals ook bij Rietgors gebeurt. Onvolwassen vogels hebben een onvolledige rui in de nazomer en eveneens een onvolledige rui in het voorjaar.

Bij determinatie van Bosgors op grond van een lichte achterhoofdsvlak moet enige voorzichtigheid betracht worden: bij een deel van de balgen van IJsgors bleek een soortgelijke vlek aanwezig, welke wordt gevormd door lichte veertoppen van de overigens donkere kopveren die soms een lichtere mediane kopstreep vormen of de indruk van een lichte vlek op het achterhoofd geven zoals bij Bosgors.

Voorts vertoont het bovengenoemde vage kleed van Bosgors op de rugzijde gelijkis met winterkleed van ♀- en eerstejaars exemplaren van IJsgors en in sommige gevallen van Witkopgors.

Bespreking Nederlandse gevallen

Alle bij de CDNA tot 1981 bekende gevallen zijn met collectie (vondsten) of verwijzing opgenomen in tabel 2. Van de vondst uit 1910 en van de waarnemingen uit 1969 en 1970 zijn geen beschrijvingen meer beschikbaar; ze kunnen misschien het beste als aanvaardbaar worden beschouwd zolang niet het tegendeel blijkt. De overige vondsten konden aan de hand van balgen in de collecties van ZMA en RMNH worden geverifieerd. Deze zes vondsten betroffen allen Bosgorzen. Het exemplaar dat in 1920 bij Zwol-

le zou zijn verzameld (dit geval is niet eerder gepubliceerd) betreft waarschijnlijk één vervalting van vindplaats-opgave (mond. med. C. S. Rose-laar, ZMA). Deze vondst is om deze reden in tabel 2 bij de niet-aanvaardbare gevallen ondergebracht.

Bij de beoordeling van de waarnemingen is er vanuit gegaan dat van aanvaardbare gevallen de beschrijving moet passen op Bosgors en andere soorten moet uitsluiten. In de volgende behandeling van de waarnemingen zijn verwijzingen (nummers 1-13 tussen haakjes) gegeven naar kenmerken die in tabel 1 (determinatie) zijn opgenomen. Van iedere waarneming/ringvangst wordt eerst de beschrijving gegeven (originele formulering, onbelangrijke punten weggelaten, volgorde aangepast volgens vast patroon) en dan volgt enig commentaar betreffende beoordeling.

26 mei 1958 Hoog Soeren (eerste vogel): zwarte kop, witte wenkbrauwstreep, helderwitte keel, kaneelbruine borstband en geluid dat leek op het klikken van een camera-sluiters; (tweede vogel): bruine kop.

De beschrijving van de eerste vogel komt overeen met ♂ zomerkleed Bosgors; de tweede is onvolledig beschreven.

29 september 1962 Texel (twee vogels): donkere brede kruinstreep, isabelkleurige oogstreep, oorstreek don-

Tabel 2. In Nederland tot 1981 bekende gevallen van Bosgors. *Records of Rustic Bunting in the Netherlands up to 1981.*

Tussen haakjes *In brackets*: aantal vogels indien meer dan één number of birds if more than one, r = ringvangst trapped. RMNH (Rijksmuseum van Natuurlijke Historie)/ZMA (Zoologisch Museum) betreft balgen concerns preserved specimens. *DB Dutch Birding, L Limosa, Vj Het Vogeljaar.*

Aanvaardbare gevallen <i>Acceptable records</i>			
16 okt 1874	Vogelzang NH		RMNH
24 okt 1888	Harderwijk Gld		ZMA
okt 1920	Den Haag ZH		RMNH
18 mrt 1921	Bunschoten U		ZMA
1 nov 1956	Wassenaar ZH	(r)	RMNH
26 mei 1958	Hoog Soeren Gld (♂)		Vj 6: 55
26 sep 1971	Den Haag ZH	(r)	L 45: 175
4 okt 1973	Schiermonnikoog F	(r)	
24 sep 1976	Schiermonnikoog F	(r)	
30 sep	Kenemerduinen NH	(r)	
22 apr 1978	Paterswolde Gr		
25 mei	Monster ZH		
21 sep 1980	Zandvoort NH	(r)	DB 2: 119
23-28 sep	Terschelling F	(3)	
25 sep	Terschelling F	(r)	(*)
8 okt	Terschelling F		
Geen gegevens <i>No details available</i>			
mrt 1910	Leek Gr		
28 sep 1969	Den Haag ZH	(4)	
6 okt 1970	Dordrecht ZH		
Niet-aanvaardbare gevallen <i>Records not acceptable</i>			
3 mrt 1920?	Zwolle O		ZMA
26 mei 1958	Hoog Soeren Gld (♀)		Vj 6: 55
29 sep 1962	Texel NH	(2)	L 37: 53
29 sep 1972	Terschelling F		
14 okt 1974	Katwijk aan Zee ZH		

* dit betreft één van de vogels van de voorafgaande waarneming *this concerns one of the birds of the preceding record.*

ker met daaronder licht isabelkleurige streep, bovendien warm roestbruin, rug warmbruin streperig, keel isabelkleurig, buik en borst wit, borstband met streepjes/vlekjes, staart met witte buitenvlag, snavel klein, af en toe kuifje opzettend, staartwippend, geluid „siep” of „chiep (tsiep)”. Afstand 4 m.

Typische Bosgorskenmerken (4, 6, 8) alsmede kastanjebruine nekband en lichte achterhoofdsvlek ontbreken en de kleur van borstband is niet vermeld. De beschrijving van bovendien/rug kan eveneens op Rietgors en zelfs op Dwerggors (Wallace 1980) slaan alsmede op IJsgors. Andere vermelde kenmerken kunnen eveneens op andere soorten betrekking hebben (cf. 1, 9, 10, 11, 12, 13). Bovenstaande beschrijving sluit andere soorten niet uit (met name Riet- en Dwerggors).

26 september 1971 Den Haag: bruinzwarte kruin, tot in nek lopende isabelkleurige wenkbrauwstreep, bruine wangen met zwarte vlekjes, duidelijke kastanjebruine borst- en nekband, schouders kastanjebruin, stuit idem met isabelkleurige randjes, keel en buik wit, witte flanken met kastanjebruine streepjes, geluid „tzip-tzip” (bij loslaten).

Alle (kleed-)kenmerken (1, 4, 5, 6, 7, 11) alsmede enkele maten en handkenmerken hebben betrekking op Bosgors en sluiten andere gorzen uit.

29 september 1972 Terschelling: lichtgele streep in nek, op beide zijden van de rug een lange rechthoekige bruine vlek, gevlekte borstband (kleine vlekjes) met duidelijke afscheiding aan onderzijde, stompe snavel, opgezette kruinveren, geluid (zwak) „tik” of iets dergelijks; (uit tekening zijaanzicht kop): zeer brede bruine baardstreep, oogstreep tot ver voorbij oog lopend en overgaand in lichtgele streep tussen wang en baardstreep.

De onderdelen zijn onvolledig beschreven (cf. 5, 6, 7) en de snavel is fout beschreven voor Bosgors (cf. 10). Beschrijving van nekvlek, borstband, baardstreep, oogstreep en opzetten kruinveren kunnen op meer soorten betrekking hebben (cf. Dwerggors, Rietgors, IJsgors). De vlek aan weerszijden van de rug is op geen van de in dit artikel behandelde soorten van toepassing. Het bovenstaande geeft geen enkele steun aan de determinatie Bosgors.

4 oktober 1973 Schiermonnikoog: roodbruine stuit met geschubde lichte randen, flanken met roodbruine strepen.

Beide kenmerken, een dia en een biometrische beschrijving hebben betrekking op Bosgors.

14 oktober 1974 Katwijk: voorhoofd/kruin/nek/wangen en oorstreek zwart, witte nogal brede oogstreep, bovendien kastanjebruin met opvallende donkerbruine strepen en onopvallende lichte streepjes, witte keel en onderdelen, duidelijke kaneelkleurige borstband, flanken vlekkelig kaneelbruin, kruinveren eenmaal opgezet, geluid een roodborstachtig herhaald „tik, tik”.

Het bovenstaande past op een ♂-zomerkleed Bosgors maar dit is merkwaardig omdat na de volledige rui in de zomer een zwartbruin tot bruin koppelpatroon met hier en daar lichte veertrandjes alsmede een crème tot gelige oogstreep en een baardstreep verwacht mogen worden. Voorts ontbreken beschrijvingen van kastanjebruine geschubde stuit en kastanjebruine nekvlekken en lichte achterhoofdsvlek, welke bij ♂-adult winterkleed steeds herkenbaar zijn. Op grond van bovenstaande kan niet tot een sluitende determinatie van Bosgors gekomen worden.

24 september 1976 Schiermonnikoog: zie beschrijving eerder in dit artikel.

30 september 1976 Kennemerduinen: veren bovenkop en wangen zwart aan basis voorts geelbruin, geelwitte oogstreep van boven het oog lopend tot ver in de nek, witte achterhoofdsvlek, kastanjebruine vlekken in nek, kastanjebruine, licht geschubde stuit, kastanjebruine borstband en idem gevlekte flanken, geluid: kort „tsik”.

Diverse kenmerken karakteristiek voor Bosgors (1, 4, 6, 7, 11) alsmede lichte achterhoofdsvlek en nekvlekken zijn genoemd. Dia's genomen in november 1976 van deze vogel (in gevangenschap) tonen eveneens een (♂?) Bosgors.

22 april 1978 Paterswolde: roestbruine kruin met fijne lengtestrepen, witte oogstreep vanaf achter het oog tot ver richting nek, wangen bruin, in nek lichte vlek met aan weerszijden „mooi bruin”, in lengterichting gestreepte rug, vuilwitte buik, helderwitte keel en kin, kleine roestbruine borstband, roestbruine strepen op flanken, bruine stuit, snavel dik en kort, kruinveren werden opgezet.

Alle genoemde kleedkenmerken (1, 4, 5, 6, 7) alsmede achterhoofdsvlek, nekvlekken en opzetten kruinveren hebben betrekking op Bosgors. Merkwaardig is de beschrijving van de snavel als kort en dik, terwijl deze in de begeleidende tekening als puntig met rechte bovensnavel wordt weergegeven, hetgeen determinatie Bosgors rechtvaardigt.

25 mei 1978 Monster: zwarte kop, witte wenkbrauwstreep vanaf oog naar nek lopend, bovendien bruin/roodbruin met donkere lengtestrepen, keel en buik wit, borstband roodbruin, flanken met roodbruine

Figuur 6. Bosgors ringvangst 25 september 1980, Terschelling (Kees Scharringa). *Emberiza rustica*.

vlekken, roodbruin in vleugels, witte buitenste staartpennen, stuit niet gezien, geluid een herhaald „tik, tik, tik“.

Deze beschrijving duidt op δ -zomerkleed van Bosgors.

21 september 1980 Zandvoort: zie foto in *Dutch Birding* 2: 119 die een Bosgors laat zien.

23-28 september 1980 Terschelling (maximaal drie vogels waarvan er één op 25 september werd gevangen en geringd) (figuur 5): bovenkop donker met vage kruinstreep, brede vuilwitte tot isabelkleurige wenkbrauwstreep alleen achter het oog, oorstreek donker met lichter centrum, baardstreep van kleine donkerbruine vlekjes, bovendelen roodachtig bruin met zwaar gestreepte rug, lichte vlek op achterhoofd tot in nek, keel vuilwit, witte onderdelen, borstband van bruine tot kastanjebruine vlekken, flanken met vrij grove kastanjebruine vlekken, regelmatig opzetten kruinveren, geluid ganglijsterachtig „tik-tik“ of „tjik-tjik“. De drie vogels verschilden weinig in verenkleed; wel was één van de vogels wat duidelijker getekend op de kop en was het roodbruin op rug en vleugels helderder.

Alle genoemde kenmerken hebben betrekking op Bosgors, terwijl eveneens alle karakteristieke kenmerken behalve de stuit zijn beschreven.

8 oktober 1980 Terschelling: verwezen wordt naar de beschrijving van de vrijwel identieke exemplaren van de voorafgaande waarneming. Ook hier is dus sprake van een Bosgors.

Discussie

De gegeven kenmerken van Bosgors moeten in het veld getoetst worden en zullen zeker aangevuld moeten worden. Het overzicht van kenmerken berust op een kleine serie balgen waarin niet alle kleden vertegenwoordigd waren, en op de literatuur die ook voor een belangrijk deel op balgen is gebaseerd. Met name oogstreep, oogring, geluid en gedragskenmerken zouden hierbij de aandacht moeten krijgen evenals de genoemde vagere kleden waarvan uitvoerige beschrijvingen uit het veld misschien meer houvast ten aanzien van soortsdeterminatie kunnen geven. Hierbij zou op alle in dit artikel genoemde soorten gelet moeten worden.

Ten aanzien van de beoordeling van de tot 1981 bekende gevallen wordt de CDNA in overweging gegeven de waarnemingen 1958 Hoog Soeren (tweede vogel), 1962 Texel, 1972 Terschelling en 1974 Katwijk te schrappen als aanvaarde waarnemingen omdat de beschrijvingen een juiste determinatie geenszins garanderen of omdat een kleed is beschreven dat uit het betreffende seizoen niet bekend is. Voorts zou getracht moeten worden gegevens te achterhalen van de gevallen 1910 Leek, 1969 Den Haag en 1970 Dordrecht teneinde hun aanvaardbaarheid te kunnen controleren. Over de periode 1900-80 zijn er nu 16 aanvaardbare gevallen die betrekking hebben op 21 vogels maar dit is inclusief de laatste drie gevallen (zes vogels).

Ongeveer een derde van de waarnemingen valt in het voorjaar en ongeveer twee derde in de herfst (tabel 2). Dergelijke cijfers zijn ook voor Groot-Brittannië bekend (Sharrock & Sharrock 1976). Hierbij kan opgemerkt worden dat in Nederland het merendeel van de herfstwaarnemingen plaatsvindt op de Waddeneilanden en in de kuststreken, terwijl de voorjaarswaarnemingen meer in het binnenland plaatsvinden. Dit lijkt ook op te gaan als we rekening houden met de verhoogde ringersactiviteit in de herfst langs onze kust. In Groot-Brittannië vinden de herfstwaarnemingen voornamelijk plaats langs de oostkust, de voorjaarswaarnemingen vallen vooral in Schotland (Shetland).

Verder valt op dat het aantal waarnemingen de laatste jaren nogal is toegenomen (tabel 2). Ook op de Britse eilanden lijkt dit het geval (Sharrock & Sharrock 1976). Oorzaken kunnen mogelijk gezocht worden in zowel verhoogde waarnemings- en ringactiviteit alsmede in het naar het westen uitbreiden van het broedgebied van de Bosgors, waarbij de kans op het aandoen van westelijke streken toeneemt.

Dankzegging. Met dank aan A. J. Klarenberg voor zijn hulp bij de eerste aanzet voor dit artikel, C. J. G. Scharringa (archivaris CDNA) en E. R. Osieck voor hun hulp bij het verzamelen van de waarnemingen en beschrijvingen, E. R. Osieck voor de waardevolle opmerkingen bij de eerste versie van dit artikel, Dr G. F. Mees (RMNH) en C. S. Roselaar (ZMA) voor toestemming bestudering balgmateriaal, Dr E. Nieboer (Vrije Universiteit, Amsterdam) en R. Luttik (Vogelringstation Cornelis van Lennep) voor het beschikbaar stellen van gegevens.

Summary

A study has been made of identification and occurrence of Rustic Bunting *Emberiza rustica* in the Netherlands. Identification features were based on a detailed description of a trapped bird (figuur 1), on an examination of skins (c. 50 skins of Rustic Bunting were examined) and on a perusal of the literature of Rustic Bunting and species with which it has been confused. Characteristics of Rustic Bunting in female plumage include light spot on nape, chestnut rump (feathers with light tips in autumn) and white underparts with chestnut breast-band and chestnut stripes on flanks (tabel 1). However, some birds hardly show these characteristics and such birds are difficult to identify in the field.

An examination of all published records (tabel 2) reveals that three of them are not acceptable and it is suggested that the Dutch rarities committee should reconsider these records. Sixteen records (concerning 21 birds) are considered acceptable but this number includes three records of which details could not be traced. As in Britain about one-third of the records were in spring and two-thirds in autumn. Most autumn birds were recorded in the coastal region whereas most spring records were done inland.

Literatuur

- Avifauna van Nederland*. 1970. (door de Commissie voor de Nederlandse Avifauna) Tweede druk. Brill, Leiden.
- BOND, J. 1974. *Birds of the West Indies*. Fourth ed. Collins, London.
- BRUUN, B. 1970. *Gids voor de vogels van Europa*. Elsevier, Amsterdam.
- BUSSE, P. & KANIA, W. 1970. Operation Baltic 1961-1967. Working Methods. *Acta Orn.* 12: 233-267.
- DEMENT'EV, G. P. & GLADKOV, N. A. 1954, vertaling 1970. *Birds of the Soviet Union*, 5. Israel Program for Scientific Translations, Jerusalem.
- VAN DONGEN, H. *et al.* 1972. Vangst van een Bosgors *Emberiza rustica*. *Limosa* 45: 175-176.
- HEINZEL, H., FITTER, R. & PARSLow, J. 1974. *The birds of Britain and Europe with North Africa and the Middle East*. Third ed. Collins, London.
- HOLLOM, P. A. D. 1960. *The popular handbook of rarer British birds*. First ed. Witherby, London.
- 1968. *The popular handbook of British birds*. Fourth ed. Witherby, London.
- MEYER de SCHAUENSEE, R. & PHELPS, W. H. Jr. 1978. *A guide to the birds of Venezuela*. Princeton University Press, New Jersey.
- OREEL, G. J. 1972. De Grijze Gors en de moeilijkheden van een veldornitholoog. *Limosa* 45: 139-144.
- PETERSON, R. T., MOUNTFORT, G. & HOLLOM, P. A. D. 1965. *Vogelgids. Negende druk*. Elsevier, Amsterdam.
- RIDGWAY, R. 1901. The birds of North and Middle America, 1. *Bull. U.S. natn. Mus.* 50: 346-349.
- SCHARRINGA, C. J. G. & OSIECK, E. R. 1980. Zeldzame vogels in Nederland 1978. *Limosa* 53: 27-33.
- SHARROCK, J. T. R. & SHARROCK, E. M. 1976. *Rare birds in Britain and Ireland*. Poyser, Berkhamsted.
- SVENSSON, L. 1975a. Identification Guide to European passerines. *Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm*.
- 1975b. Dvärgsparv *Emberiza pusilla* och Sävsparvhona *E. schoeniclus* — problemet att skilja dem åt i fält. *Vår Fågelvärld* 34: 311-318.
- VOOUS, K. H. 1960. *Atlas van de Europese vogels*. Elsevier, Amsterdam.
- WALLACE, D. I. M. 1980. Distinguishing Little and Reed Buntings. *In* Sharrock J. T. R. *Frontiers of bird identification*. Macmillan, London.
- WITHERBY, H. F. *et al.* 1952. *The handbook of British birds*, 1. Seventh ed. Witherby, London.

J. E. Winkelman, Vrijburglaan 14, 1911 SG Uitgeest

Ontvangen 9 april 1981, aanvaard voor opname 11 juni 1981